

9. Новейший философский словарь / [авт. Кондрашов В.]. – М. : Феникс, 2008. – 672 с.
10. Спиркин А. Г. Философия / Спиркин А. Г. – М. : Гадраники, 2007. – 367 с. – Режим доступу до книги : http://www.gumer.info/bogoslov_Buks/Philos/Spirk/index.php.
11. Суворцев В. А. Божественный Людвиг? – Бедный Людвиг! / Суворцев В. А. // Логос. Философский журнал. – 1999. – № 2 – С. 392–403.
12. Творчість Володимира Соловйова в контексті культури срібного віку // Матеріали міжнародної наукової конференції, присвяченої 145-річчю від дня народження Володимира Соловйова. – Дрогобич, 1998.

**The Reflection of World Mystic Tradition in V. Solovyov's Works
(Conception of the Absolute in the Works by Novalis and V. Solovyov)**

The problem of the Absolute and world unity is the basic idea in the history of world philosophy and culture. It's closely connected with the conception of the synthesis of science, religion and art. This conception was advanced by the representatives of the German romantic school. The German romantic philosophy had an influence upon Solovyov's theory of world unity and also had an impact on the artistic explorations of Russian symbolists.

Наталія Гладка (Дрогобич)

**ОБРАЗ НАРЦИСА І НАРЦИСИЗМ
У ТВОРЧОСТІ ОВІДІЯ ТА ОСКАРА ВАЙЛДА**

У літературі до образу Нарциса зверталися поети та письменники різних часів і національностей. Серед найвідоміших Публій Овідій Назон («Метаморфози»), Кальдерон (драма «Ехо і Нарцис»), Райнер Марія Рільке (вірш «Нарцис»), Персі Біші Шеллі (вірш «Адонаїс»), Ронсар (вірш «Нарцис»), Поль Валері (вірш «Нарцис говорить»), Сем Вакнін (вірш «Нарцисизм»), Кім Адонізіо (вірш «Нарцис і Ехо»), Андре Жід («Трактат про Нарциса»), Оскар Вайлд (роман «Портрет Доріана Грея»). Мета пропонованої розвідки – дослідити особливості рецепції образу Нарциса у творчості Вайлда і Овідія та виявити схожість мотивів.

Існує кілька варіантів міфу. За одним із них, провидець Тіресій прорікав батькам Нарциса, беотійському річковому богові Кефісові та німфі Левріоні, що їхній син доживе до старості, якщо не побачить власного відображення. Коли Нарцис виріс, у нього закохалася німфа Ехо, але до неї як, і до інших, юнак був байдужим. Богиня правосуддя Немезида покарала його. Побачивши під час полювання своє відображення у воді, Нарцис закохався у нього і помер через неможливість відірватися від споглядання самого себе. На місці його смерті виросла квітка, яку назвали нарцисом [2; 133].

В іншому варіанті спостерігаємо намагання осмислити міф реалістично. Історія Нарциса переповідається так. У нього була сестра-близнюк, і коли дівчина раптово померла, Нарцис, що дуже сумував побачив своє відображення у воді, прийняв його за образ сестри, невідривно дивився на нього і помер від горя. Відомий також варіант міфу про смерть Нарциса, яка була послана йому як кара за те, що він відкинув любов юнака Амінія, через що останній закінчив життя самогубством. Нарцис закохався у власне відображення й, розуміючи безнадійність своєї любові, убив себе. З крапель крові виросли нарциси. Ймовірно, Нарцис – давнє рослинне божество природи, що вмирає і воскресає. Значимо, що виникнення міфу пов'язане з характерним для древньої магії страхом давньої людини побачити своє відображення [3; 93].

Сучасний французький письменник Паскаль Кіньяр стверджує, що міф про Нарциса – це зачарування поглядом, смерть від нього: «вода лісового потоку – те ж дзеркало храму Лікосури, де той, хто молився, бачив у мутному бронзовому дзеркалі не своє обличчя, а споглядав бога чи мерця – жителя царства тіней... не можна дивитися вперед... (Персей, Актеон, Психея). Не можна оглядатися... (Орфей) Едіп вириває собі очі. Тіресія осліплюють за те, що він пізнав любовних

утіх з обома статтями. Горгона стала жертвою свого відображення в дзеркалі. Нарешті, дзеркало Діоніса та дзеркало Августа, який покарав Овідія засланням за те, що він побачив «дещо». У французькому символізмі міф про Нарциса поєднує мотиви смерті і кохання [5; 653].

Овідій здійснив одне з найперших та найдетальніших тлумачень міфу про Нарциса у «Метаморфозах». Розповідь про нього знаходимо у третій книзі, яка була написана незадовго до вигнання поета близько 8 століття до н.е. У класичній літературі оповідь Овідія є однією з найповніших версій долі Нарциса, бо охоплює події ще до народження героя і розповідає про його смерть та життя після смерті.

Овідій ділить розповідь на 2 частини (епізоди), які відділяє один від одного і додає кілька тематичних елементів, які розвиває менш деталізовано. Перша частина, яку можна назвати «епізод про Ехо», на честь головної героїні та однойменного мотиву.

Мотив відображення, у його звуковій формі, ехо повторюється тричі, бо німфа Ехо лише повторює сказане до неї, відтворює звуки та слова. На мотив натрапляємо і у другій частині, епізоді про відображення. Вважають, що саме Овідій вперше поєднав теми Ехо і Нарциса. Це сталося через подібність мотивів [7; 12]. Нарцис, уведений в оману власним голосом, не розуміє походження і значення слів: Ехо повторює лише останні слова, сказані до неї. Цей мотив можна назвати мотивом помилкового враження або ілюзії, він відіграє важливішу роль в епізоді про відображення, ніж в епізоді про Ехо. В епізоді про відображення Нарцис двічі помиляється: вперше, коли не розуміє, що бачить відображення свого тіла; вдруге – коли говорить, не знаючи, що Ехо повторює сказане до неї, вважає, що вона розмовляє з ним. Мотив краси тісно пов'язаний з мотивом ілюзії. Коли герой народжується, про його зовнішню красу не йдеться: «... що й тоді вже був гідний любові» [4; 58], коли досягає повноліття (16 років) стає бажаним, але надто лихим, хоча все ще не йдеться про його красу: «Скільки в ту пору дівчат, скільки хлопців за ним упало!» [4; 58]. Лише тоді, коли юнак бачить своє відображення у воді, Овідій описує його, але не прямо: змальовано те, що Нарцис бачить у плесі. Спочатку йдеться про зовнішність, а саме порівняння зі статусю: «Ось він над нею завмер, наче різьблений мармур пароський» [4; 60], більше того, автор наголошує на тому, що герой бачить нерухомий образ і лише згодом йдеться про взаємодію почуттів та рухів, яку спричиняє відображення. Нарцис сприймає відображення як щось реальне, а читач – як портрет (ікону). Цей мотив портрета (іконічний мотив) переважно характеризує витвори мистецтва [7; 13]. Зображення весни, молодого героя і водного плеса – опис нерухомого, і навіть якщо рух присутній, то він розглядається крізь призму статичності – як пейзаж чи портрет. По-перше, відсутність руху є необхідною умовою для створення оптичного феномену відображення і слугує іконічним цілям. Водночас вона зображена так, що створює атмосферу бездиханності, низку заперечень, які підкреслюють відсутність руху та життя. Стиль Овідія містить зображальні та іконічні елементи, проблема ілюзії розглядається як центральна тема розповіді.

Розглядаючи мотив помилкового враження, реципієнт сумнівається щодо статі образу побаченого у воді: «Хлопче, куди ти?» [4; 60]. Мотив гомосексуальності є другорядним і вводиться ще на початку розповіді і це пов'язано з тим, що Ехо не прагне помсти [4; 59].

Епізод про Ехо містить уривки про плач покинутої або нерозділене кохання, що наштовхує на думку про мотив помсти. Мотив нерозділеного кохання поєднує епізод відображення з епізодом про Ехо. Своєю чергою, цей мотив є психологічною проблемою і його часто поєднують з мотивом помилкового враження, що також видається цікавим з точки зору психології. Нарцис не відповідає нікому взаємністю і не може торкнутися незнайомця, якого бачить у воді (його відображення). Ось чому мотив нерозділеного кохання в епізоді про Ехо пов'язаний з епізодом про відображення як злочин і покарання. Багато авторів, які продовжували традицію Овідія, стверджували, що теми пов'язані, і мотив нерозділеного кохання зустрічається в обох епізодах, а мотив відображення прослідковується на рівні підтексту. Нарцис закохується, на його думку, в іншу людину. Через цю помилку він розмовляє з лісом і спочатку описує свої почуття, а вже згодом поривання «незнайомця», які сприймає як результат побаченого. Опис змінюється на пряме звертання до образу, і його монолог торкається саме наблизеності й схожості з ним самим. За відкриттям, впізнаванням йде низка збентежених питань, які йдуть одне за одним у строгій послідовності, що сприяє зростанню психологічного напруження [4; 60]. Нарешті Нарцис усвідомлює, що натрапив на нерозв'язану

проблему. Прочитавши текст, приходимо до висновку, що Нарцис не закохується у своє відображення, бо не усвідомлює, що бачить саме його. Після впізнання він не захоплюється власною красою, а впадає у відчай і такий глибокий, що бажає собі смерті, бо розуміє – що «незнайомиць» не існує. Він усе ще любить того, кого бачить не тому, що це його відображення, а тому, що він – гарний. Завдяки впізнанню епізод про відображення поєднаний з мотивом помилкового враження і впізнання.

Мотив упізнання вперше з'являється у вступі до міфу, у пророцтві, яке розповідає, що Нарцис доживе до старості: «Якщо сам себе не побачить» [4; 58], і оповідач запевняє, що так і станеться: «Довго слова ці здавались безглуздя; та ось прояснились ходом подій – небувалою пристрасстю й смертю Наркіса» [4; 58]. Хоча між пророцтвом і впізнанням існує логічний зв'язок, Нарцис наражається на небезпеку, коли бачить образ (відображення), але не через це залишається живим. Він приречений на загибель, коли впізнає себе у відображенні, і лише тоді смерть стає єдиним виходом. Нарцис помирає, коли втрачає ілюзію, але не може позбутися почуття, яке вона викликала, він помирає, коли не залишається надії, що його кохатимуть у відповідь.

Після мотиву впізнання йде мотив смерті. Нарцис бажає собі смерті і усвідомлює, що смерть наближається, він – у розпачі, бо об'єкт любові помре також – це прекрасна форма, існування якої було помилковим уявленням. Його сльози хвилюють поверхню води, і образ тимчасово зникає. Зникнення відображення – наближення смерті, у будь-якому випадку, воно включене у низку подій, які поєднані фізичними та психічними процесами. Причиною смерті Нарциса було фізичне та духовне виснаження. Цей мотив можна відстежити в епізоді про відображення і який також знаходимо у метафоричній мові: його можемо назвати мотивом голоду та спраги. Нарцис приходять до озера саме для того, щоб втамувати спрагу, і тут з'являється спрага любові. Пристрасть є сильнішою, ніж голод, і образ, який зник, викликається ним для того, щоб дати поживу уяві. Коли він не з'являється, Нарцис б'є себе в груди так що, вони стають червоними, мов їстівні фрукти – яблука та виноград [7; 18], які використовуються як порівняння еротичного характеру. Мотив голоду та спраги може частково розглядатися як другорядний стосовно до мотиву нещасного кохання, або як метафоричний його варіант [7; 18].

Один з елементів теми, який трактується з меншою деталізацією, формує ще один незалежний епізод – позбавлення Юноною Ехо можливості говорити: «Тільки те, що закінчує мову, слово подвоює німфа тепер, лиш почуте повторить» [4; 59]. Цей епізод містить розповідь про Тіресія, Юнону та Юпітера. Мова йде про мотив помсти, який є важливою ланкою між епізодом і контекстом [7; 18].

Лейтмотив «Метаморфоз», трансформація чи перетворення, трапляється у творі тричі: вперше в епізоді про Юнону – Ехо стає майже німою, вдруге – в епізоді про Нарциса, де він стає квіткою і втретє – в епізоді про Ехо, де німфа перетворюється на скелю (камінь). Протягом століть існували різні інтерпретації мотивів, пов'язаних з метаморфозами. Різні думки висловлювали і щодо квітки, яка виросла на місці тіла Нарциса, дослідники ще від Середньовіччя. З Нарцисом пов'язували різні властивості квітки: нарцис – гарна, але непотрібна квітка, швидко в'яне, має специфічний запах, отруйна, росте біля води, приваблива і росте в ізольованих місцях. Овідій, своєю чергою, каже, що квітка має жовте осердя і білі пелюстки, і не пов'язує її ніяк з долею героя: «Квітку, в якій довкіл пелюстки, мов сніжинки білили» [4; 62]. У тексті немає відомостей про те, що нарцис був результатом перетворення тіла. Тіло щезло, а квітка з'явилася на його місці. Можемо розглядати цей факт як розвиток мотиву ілюзії: мертве тіло зникло, воно ввело в оману свого власника за життя тим, що змусило покохати неіснуюче і забрати це кохання із собою у царство мертвих.

Коментарі дослідників до «Метаморфоз» різняться. Існують різні версії трактування Овідієвого міфа. Одні стверджують, що Овідій близький до середньовічного пояснення деталей – квітка, на його думку, така ж самотня і непотрібна як герой, а Ехо стає символом набридливих жінок, які надмірно балакучі, але неініціативні. Самозакоханість веде до самознищення [7; 19]. Інші дослідники відкидають таке трактування і переконують, що Нарцис не є символом самозакоханості [7; 19].

Овідій не моралізує на основі оповіді, він веде мову про цікавий і трагічний випадок, не вдаючись до повчань.

Міф про Нарциса є ілюстрацією шкоди, яку може заподіяти людині самозакоханість. Існує думка щодо нарцисистичної людини: вірять, що «нарциси» закохані у себе, але вона хибна. Насправді вони закохані у своє відображення. Вони ідентифікують любов із образом, котрий виявляють у стосунках з іншими. У романі «Портрет Доріана Грея» Вайлда, Доріан Грей – нарцисистична особистість. Багато в чому ця оповідь є переказом давнього міфу про Нарциса. Хоча б п'ять спільних мотивів є очевидними: краса, любов, помста, смерть та закоханість у відображення.

Ще на початку твору натрапляємо на порівняння головного героя з міфологічними персонажами Адонісом та Нарцисом: «Занадто багато самого себе! Слово честі, Безіле, я не думав, що в тобі стільки марнославства. Ти, з твоїм суворим обличчям і чорним як вугіль волоссям, – і цей юний Адоніс, наче зроблений із слонової кості й трояндових пелюсток! Не бачу найменшої схожості між вами!.. Адаже він Нарцис, мій любий, а ти...Ну звичайно в тебе одухотворене лице і таке інше...» [1; 27]. Обидві історії розповідають про гарних юнаків. У «Портреті Доріана Грея» митець Безіл Голуорд вірить, що краса Доріана є натхненням усієї його творчості: «Позасвідомо він окреслює для мене обриси якоїсь нової школи – школи, що мусить сполучити в собі всю пристрасність романтичного духу і всю досконалість духу давньої Еллади» [1; 34].

Нарцис був греком, отже, він теж певною мірою вплинув на Безіла. Без сумніву, Доріана і Нарциса вирізняла з-поміж інших їхня краса.

Обидва герої мають схожу історію кохання; обидва мали єдину справжню любов: Сибіл Уейн – у Доріана та Ехо – у Нарциса. Сибіл була актрисою, яка, покохавши, назавжди втратила дар акторства. Доріан, закохуючись лише у героїнь, котрих вона грала, відкидає її любов. Покинута, принижена, вона вбиває себе тієї ж ночі. Ехо, німфа, закохана у Нарциса, змушена богинею Герою, повторювати лише те, що було сказане до неї, не могла розповісти Нарцисові про своє кохання. Схожість кохання Сибіл Уейн та німфи Ехо, на наш погляд, є беззаперечною. Обидві покохали самозакоханого, безжального юнака та загинули через нього.

Важко погодитися з думкою Марка Соколянського, який у книзі «Оскар Уайльд. Очерк творчості», стверджує, що міфологізація образу Доріана торкається лише його сприймання закоханої Сибіл Уейн [6; 115]. У тексті знаходимо багато алюзій до міфу.

Помста – дуже важлива риса обох історій, бо вона веде до смерті героїв. Афродіта, розлючена через смерть Ехо, помстилася Нарцисові, прокляла його, що згодом призвело до його смерті. Доріан намагається помститися Безілові, коли той дізнається про зло, на яке перетворився його улюбленець. Грей не міг примиритися з думкою, що хтось вважає його втіленням зла, вбиває Безіла. Портрет для Доріана є своєрідним чарівним дзеркалом, яке відображає стан його душі: «Цей портрет стане для нього магічним дзеркалом. Якщо спершу в ньому він побачив справжню свою зовнішність, так тепер побачить справжню свою душу» [1; 122].

Нарцис та Доріан мають всі ознаки нарцисистичної особистості. Кожна жінка чи дівчина закохувалася у зовнішню красу Нарциса миттєво. Це й спричинило появу дуже високої самооцінки у Нарциса. Він був переконаний, що лише дівчина рівна, йому за красою, є вартою його уваги. Доріан, своєю чергою, бажав вічної молодості, його прохання здійснилося. З кожним гріхом, що він вчиняв, портрет змінювався і старів, а його обличчя залишалося чуттєвим та прекрасним. Доріан Грей, як і Нарцис, настільки поглинутий своєю красою, що навіть у якусь мить цілує свій портрет: «Якось одного разу, немов передражняючи Нарциса, він поцілував чи, вірніше, вдав, ніби цілує ці намальовані уста, що тепер так злостиво кпили з нього» [1; 122].

Закінчуються обидві історії однаково – смертю героїв. Прокляття лягло на Нарциса, дозволяючи йому кохати того, хто не відповідає взаємністю. Не здогадуючись про це, він закохується у власне відображення у воді. Доріан продав душу за гарне обличчя. Хоча саме його зовнішність і спричинила низку смертей не лише інших людей, а і його самого. У кінці роману Доріан зрозумів, а, може, думав, що зрозумів, що знищивши портрет, він звільниться від совісті, яку портрет приховував протягом років. Той самий ніж, який вбив творця портрета, вб'є і роботу митця. Нарцис помирає від нестерпного кохання до себе, воно стало смертельним тягарем для нього. Схожа ситуація складається і з Доріаном: він втрачає цікавість до всього, що

його оточує: «Життя раптом стало для нього таким огидним тягарем, що його несила було зносити» [1; 214]. Це лише невеликий перелік аллюзій до відомого міфа.

Доріан Грей насправді, є втіленням сучасного Нарциса. Обидва герої мають схожі погляди на красу, кохання, помсту, смерть та нарцисизм. Любов до краси знищила життя обох героїв, як і життя близьких до них людей. Кохання Доріана до Сибіл та кохання Нарциса до Ехо майже ідентичне та їхня смерть дуже подібна. Доріан Грей є досконалим прикладом осучаснення Нарциса.

Література:

1. Вайлд О. Портрет Доріана Грея: роман, п'єси / Оскар Вайлд ; [пер. з англ., передм. та прим. Ростислава Доценка]. – Х. : Фоліо, 2006. – 398 с.
2. Лісовий І. Античний світ у термінах іменах і назвах / Іван Лісовий. – К. : Вища школа, 1988. – 200 с.
3. Мифологический словарь : [кн. для учителя] / М. Н. Ботвинник, Б. М. Коган, М. Б. Рабинович, Б. П. Селецкий. – М. : Просвещение, 1985. – 176 с.
4. Овідій. Метаморфози / Публій Овідій Назон ; [перекл. з латин., передм. та прим. Андрія Содомори]. – К. : Дніпро, 1985.
5. Пащенко В. І. Антична література : [підручник] / В. І. Пащенко, Н. І. Пащенко. – К. : Либідь, 2001. – 718 с.
6. Соколянський М. Оскар Уайльд : Очерк творчества / Марк Соколянський. – К.-Одеса : Лыбидь, 1990. – 200 с.
7. Vigne L. The Narcissus Theme in Western European Literature up to the Early 19th Century / Louis Vigne; trans. Robert Dewsnap. – Lund : Gleerups, 1967. – 448 p.

Narcissus' Image and Narcissism in Ovid's and Wilde's Works

The place and symbolism of Narcissus' image and in Ovid's and Wilde's works are investigated in the article. The interpretations are performed on the basis of the novel «The Picture of Dorian Gray» by Oscar Wilde and «Metamorphoses» by Ovid. Particular attention is paid to similar motives.

Оксана Самолюк (Рівне)

ОБРАЗИ ПРИРОДНОГО ОТОЧЕННЯ ЯК СТАНИ ЕКЗИСТЕНЦІЇ У ПОЕЗІЇ ОЛЕНИ ТЕЛІГИ ТА ЗЕЛЬМИ МЕЕРБАУМ-АЙЗІНГЕР

Феномен міжлітературного діалогу творів Олени Теліги та Зельми Меербаум-Айзінгер ще не розглядався в україномовному літературознавчому дискурсі. Їхня поетична творчість була перервана у zenіті яскравих стремлень до ліричного монологу. Ця незавершеність їхньої творчості викликала ряд різноманітних міркувань, що породжують нову інтерпретативну картину в порівняльному літературознавстві. Незважаючи на смерть у юному віці, поетеси залишили хоча й не великий за обсягом, проте якісно новий за художніми формами та новаторськими підходами творчий спадок. Загибель поетес у 1942 році, Олени Теліги у Бабиному Яру, а Зельми Меербаум-Айзінгер у трудовому таборі – це доказ жіночого героїзму і в той же час – велика втрата українського та німецького народів.

Творчість Олени Теліги та Зельми Меербаум-Айзінгер органічно вписується в контекст світової літератури ХХ століття своїми рефлексіями над людською екзистенцією під час буремних історичних катаклізмів початку ХХ століття, які духовно, фізично, психологічно паралізували тогочасну інтелігенцію, змушуючи її агітативно бути солідарною з політикою держави. На інакодумців очікували переслідування, ув'язнення, катування, результатом яких було доволі нелюдське втручання в право кожної людини – просто жити.

Основна мета даної статті полягає у пошуках аналогій в образах-пейзажах, які стали основними регуляторами стану екзистенції у поезії Олени Теліги та Зельми